

8. *Межовой О.В.* Законність проведення оперативних комбінацій та експериментів / О.В. Межовой // Форум права. — 2010. — № 1. — С. 237–242 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2010-1/10movkte.pdf>.
9. *Новицький Г.В.* Застосування інституту співучасті у боротьбі органів СБ України з організованими злочинними угрупованнями: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Г.В. Новицький. — К.: Вид-во Академії СБ України, 2000. — 22 с.
10. *Погорецький М.А.* Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі: монографія / М.А. Погорецький. — Х.: Арсіс ЛТД, 2007. — 576 с.
11. Проект закону “Про оперативно-розшукову діяльність”, № 2134 від 27.02.2008 р., 12.06.2008 р., 06.09.2012 р. http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=31841.
12. *Рудь Р.* Взять с поличным: Журналист “СБ” принял участие в оперативном эксперименте / Р. Рудь [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.sb.by/print/post/62305>.
13. *Трепак В.М.* Розслідування хабарництва, що вчиняється суддями: монографія / В.М. Трепак. — К.: Атика, 2012. — 200 с.

Резюме

Статья посвящена исследованию отдельных аспектов форм использования в уголовном производстве экспериментального метода: следственного эксперимента, специального следственного эксперимента и экспертного эксперимента. В контексте криминалистической методологии проанализированы соответствующие положения нового УПК Украины, отдельных законодательных актов обозначенной тематики и внесены предложения на их согласование.

Summary

The article devoted to the research of separate aspects of using experimental method in criminal proceedings: investigative experiment, special investigative experiment and expert experiment. The author in the context of criminalistic methodology analyzes provisions of the new criminal procedural code of Ukraine, certain legislative acts in indicated theme and makes proposals for their coordination.

В.В. Семенов, канд. юрид. наук, доцент
Г.І. Прокопенко, доцент

Національна академія внутрішніх справ

УЧАСТЬ СПЕЦІАЛІСТА В РОЗСЛІДУВАННІ КОМП'ЮТЕРНИХ ЗЛОЧИНІВ

У статті на підставі аналізу сучасного стану техніко-криміналістичного забезпечення розкриття комп'ютерних злочинів здійснюється спроба визначення ролі спеціаліста відповідно його процесуального статусу, що забезпечує ефективне використання ним спеціальних знань.

Сьогодні важко уявити сферу суспільного життя, у якій би не використовувались інформаційні технології. Інтеграція України до Європейської спільноти, що розбудовує інформаційне суспільство, спонукає

до пошуку нових механізмів використання потенційних можливостей інформаційних технологій для подальшого розвитку науки, освіти, культури, охорони здоров'я. Неможливо відставати від цього процесу і правоохоронним органам. Пропорційно зростанню довіри суспільства до новітніх технологій їх “з успіхом” використовують і злочинці для своїх цілей. Тому сьогодні проблема протидії такому явищу як комп'ютерна злочинність, стає все більш гострою.

Техніко-криміналістичне забезпечення органів внутрішніх справ, щодо забезпечення розслідування злочинів в сфері інформаційних технологій, складно вважати таким, що відповідає сучасному рівню злочинності, і це негативно впливає на виконання правоохоронними органами своїх завдань. Нагальною є проблема підготовки кваліфікованих кадрів для розслідування комп'ютерних злочинів, адже для цього повинні залучатися фахівці з інформаційних технологій, які б допомагали працівникам правоохоронних органів та відповідних спецслужб в розслідуванні [1]. Необхідність залучення фахівців з інформаційних технологій до розслідування злочинів підтверджує думка фахівців-програмістів, які вважають, що на сучасному рівні розвитку комп'ютерно-обчислювальної техніки без участі професіонала знайти приховану інформацію вкрай складно, до того ж, не виключена загроза зникнення (знищення) інформації при її некваліфікованому пошуку [2, с. 210]. При розслідуванні цього виду злочинів не можливо обійтися без широкого використання останніх досягнень у сфері новітніх технологій (інформаційно-комп'ютерних та інформаційно-телекомунікаційних).

Враховуючи зазначене, постають питання щодо необхідності і доцільності підготовки та залучення спеціалістів до розслідування злочинів в сфері інформаційних технологій; вивчення позитивного досвіду вітчизняних та зарубіжних правоохоронних органів з розробки і застосування в своїй роботі сучасних інформаційно-телекомунікаційних технологій; призначення відповідних експертиз при розслідуваннях даного виду злочину, які потребують подальшої наукової розробки.

Цілком очевидно, що одним із факторів, який буде сприяти успішній боротьбі з комп'ютерною злочинністю, є високий професійний рівень працівників правоохоронних органів. За допомогою яких засобів виконується це завдання системою техніко-криміналістичного забезпечення розкриття злочинів в нашій державі?

В структурі ДДБЕЗ МВС України створено спеціальний підрозділ по боротьбі з правопорушеннями в сфері інформаційних технологій. Згідно з Наказом МВС України від 17 серпня 1996 року № 572 узагальнена

інформація про вчинення комп'ютерних злочинів з ГУМВС-УМВС України в Криму, областях, містах Києві та Севастополі збирається в Національному центральному бюро Інтерполу в Україні [3, с. 121].

Для реалізації політики в галузі захисту державних інформаційних ресурсів у межах передачі даних, криптографічного та технічного захисту інформації Указом Президента України від 10 квітня 2000 р. № 582/2000 “Про заходи щодо захисту інформаційних ресурсів держави” у складі Служби безпеки України створено спеціальний орган державного управління — Департамент спеціальних телекомунікаційних систем та захисту інформації (ДСТЗІ).

На базі Управління оперативної інформації МВС України 20 липня 2002 року було створено Департамент інформаційних технологій при МВС України.

Проблеми комп'ютерної злочинності досліджуються у Міжвідомчому науково-дослідному центрі при Координаційному комітеті по боротьбі з корупцією і організованою злочинністю при Президенті України. Указом Президента України № 1193/2001 від 6 грудня 2001 року передбачено створення Міжвідомчого центру боротьби з комп'ютерною злочинністю, в якому за рекомендацією ООН функціонує цілодобовий контактний пункт для надання термінової допомоги в зв'язку з розслідуванням комп'ютерних злочинів. Одним із завдань центру є налагодження тісного співробітництва з такими міжнародними структурами як FIRST — форум команд реагування на інциденти, що створений на початку 1990-х років та об'єднав 80 бригад реагування з 19 країн світу, а також з недержавними, комерційними, промисловими та навчальними закладами України.

Інтернет асоціація України, яка була створена у 2000 році з метою сприяння розвитку української складової глобальної мережі, затвердила склад Комітету з питань безпеки і запобігання правопорушенням в інформаційних системах. Була створена Асоціація захисників інформації, мета якої є об'єднання зусиль її членів для сприяння забезпеченню інформаційної безпеки України, захисту інформації в глобальному інформаційному просторі, розбудові інформаційного суспільства, обміну професійним досвідом членів Асоціації, захисту їх законних спільних інтересів.

Серйозна увага приділяється підготовці кадрів для боротьби з комп'ютерною злочинністю. У 2002 році в Україні створені та функціонують підрозділи по боротьбі зі злочинністю в сфері високих технологій МВС України. У Донецькому юридичному інституті МВС України

створена кафедра оперативно-розшукової діяльності в сфері інформаційних технологій (ОРД в СІТ). У червні 2005 року відбувся перший випуск “кіберполіцейських” — фахівців-оперативників, які протягом чотирьох років проходили підготовку на факультеті № 1 “Кримінальна міліція” за фахом “Правознавство” і опанували нову спеціалізацію — оперативно-розшукову в сфері інформаційних технологій, з 2011 року кафедра інформаційних технологій НАВС розпочала підготовку фахівців з спеціалізації — “Протидія кіберзлочинності”.

При розгляді питань організації в Україні спеціальних підрозділів з боротьби з комп’ютерними злочинами та їх укомплектуванню (кадровому і технічному), слід зазначити, що тут гостро відчувається потреба координації цієї діяльності та вирішення питань наукового й аналітичного забезпечення.

Окреслимо основні проблеми, які ще існують сьогодні:

1. Штатна чисельність працівників підрозділів по боротьбі із злочинами у сфері інтелектуальної власності та високих технологій (комп’ютерними злочинами) не відповідає темпам росту злочинності і криміналізації інформаційної сфери в країні. Штати цих підрозділів розширюються, але на працівників покладаються завдання, які не пов’язані з їх основною спеціалізацією.

2. Не здійснюється належним чином перепідготовка працівників низового рівня (на рівні РВВС), які обслуговують напрямок боротьби з цією категорією злочинів.

3. Можливості навчальних закладів системи МВС в цьому напрямку в повній мірі не задіяні.

4. Не в повній мірі реалізовані завдання, які покладені на відповідні підрозділи наказом МВС України від 19.08.2001 року № 737 “Про затвердження типового положення про підрозділи ДСБЕЗ по боротьби з правопорушеннями у сфері інтелектуальної власності та високих технологій” в частині боротьби з незаконним обігом радіоелектронних та спеціальних технічних засобів.

5. Потребує активізації робота по забезпеченню інформаційної безпеки громадян, їх об’єднань, юридичних осіб, суспільства, держави, захисту їх прав і свобод, законних інтересів від протиправних посягань, скоєних з використанням високих (інформаційних) технологій [4].

Для вирішення цих проблем необхідно визначити шляхи їх вирішення. В першу чергу, слідчий при розслідуванні комп’ютерних злочинів має бути впевнений, що може розраховувати на спеціалістів, які в достатній мірі володіють спеціальними знаннями, досвідом та

навичками в сфері інформаційних технологій, оскільки, застосування спеціальних знань слідчим самостійно не можливо тому що засоби обчислюваної техніки, телекомунікаційні пристрої, програмне забезпечення на сьогодні представляють собою складну систему, що динамічно розвивається, і відповідно потребує глибоких спеціальних знань. Тому, в сучасних умовах науково-технічного прогресу великого значення і набуває залучення спеціалістів різних галузей знань у процес кримінального провадження.

Однієї із переваг прийнятого КПК України (КПКУ) можна вважати визначення процесуального статусу спеціаліста, його прав та обов'язків (ст.ст. 3–25, 71 КПКУ). Поява цієї статті Закону була б неможливою без тривалої дискусії вчених-криміналістів, що обґрунтовували необхідність визначення на законодавчому рівні статусу спеціаліста.

Використання спеціальних знань при розслідуванні злочинів об'єктивно здійснюється у двох формах — процесуальній і непроцесуальній. Наведемо думку В.П. Бахіна та П.В. Цимбала з цього приводу, що “спеціальні знання і технічні засоби використовуються при розслідуванні злочинів не тільки в процесуальній формі, а в значно ширших масштабах” [5, с. 117].

Аналіз КПКУ дозволяє зробити висновок про допустимість визнання існування наступних процесуальних форм використання допомоги спеціалістів:

1. Проведення експертизи (ст.ст. 69, 242–245 КПКУ);
2. Залучення до досудового розслідування і судового розгляду (ст. 71, КПКУ), та участь у слідчих діях (ст.ст. 224, 228, 236, 237 КПКУ);
3. Здійснення ревізійної (контрольно-перевірочної) діяльності (ст.ст. 93–2, 93–3, 99–4 КПКУ);
4. Здійснення консультативної діяльності (ст. 71 КПКУ).

Вважаємо помилковою думку, що основною формою використання спеціальних знань у кримінальному провадженні є експертиза [6, с. 19]. Завищена оцінка ролі судової експертизи може призвести до зменшення використання спеціальних знань у інших формах, незважаючи на те, що з їх допомогою безпосередньо збираються докази. Не можна забувати про те, що судова експертиза є лише одною з форм використання спеціальних знань.

Вивчення слідчої практики доводить, що спеціаліст відповідно до його обов'язків реалізує свої знання, навички та досвід шляхом надання слідчому допомоги в таких формах:

1. Безпосередньо практичній діяльності при:

- підготовці, організації та проведенні слідчих дій;
- виявленні, закріпленні, вилученні доказів, зразків об'єктів для експертного дослідження, а в необхідних випадках їх огляді та дослідженні;

2. Методичній — з питань науково-практичних прийомів та методів організації і проведення слідчих дій, виявлення, та роботи з доказами у справі;

3. Технічній — використання науково-технічних засобів у процесі проведення слідчих дій, виявлення, закріплення, вилучення, огляду та дослідження речових доказів;

4. Консультативній — надання усних роз'яснень, довідок зі спеціальних питань, що можуть виникнути або виникають при підготовці, проведенні слідчих дій, роботі з доказами та процесуальному оформленні їх результатів.

Основним завданням спеціаліста, який залучений до участі у кримінальному провадженні з розслідування комп'ютерних злочинів, можна вважати надання консультацій з правил використання комп'ютерної техніки, виявленню засобів комп'ютерної техніки, опису апаратурних пристроїв та програмного забезпечення, пошуку інформації в системних блоках комп'ютерів; надання допомоги слідчому при вилученні засобів обчислювальної техніки та інформації, підготовці їх до транспортування і зберігання. І цим не обмежується допомога слідчому в його діях.

У ході підготовки до призначення експертизи комп'ютерної техніки і програмних продуктів, експертизи телекомунікаційних систем та засобів, слідчому теж потрібна допомога спеціаліста, який надасть необхідні пояснення і вказівки для правильного розуміння суті злочину, який розслідується, і допоможе коректному формулюванню питань експерту.

Переконавшись в недостатності знань слідчого в досліджуваній сфері і необхідності залучення спеціаліста можна ознайомившись з деякими постановами слідчих про призначення комп'ютерно-технічних експертиз, аналізуючи які, можна прийти до висновку, що серед слідчих багато тих, хто мають поверхневі знання, досвід і навички у сфері інформаційних технологій.

Потрібно відмітити, що до сих пір існує проблема в забезпеченні достатньою кількістю відповідних спеціалістів правоохоронних структур. У зв'язку із такою ситуацією, вважаємо за доцільне звертатись до підприємств і установ, які здійснюють обслуговування і експлуатацію комп'ютерної і комунікаційної техніки, до навчальних і науково-дослідних організацій, в яких працюють особи, що володіють потрібними

знаннями в різних галузях науки і техніки. Наприклад, фахівці Інституту проблем штучного інтелекту НАН України (м. Донецьк) відповідних спеціальностей, Інституту кібернетики ім. В.М. Глушкова НАН України, Інституту проблем математичних машин та систем НАН України, Державного науково-дослідного інституту інформаційної інфраструктури Міністерства зв'язку та інформатизації України та НАН України, Національного технічного університету України "КПІ", Харківського державного технічного університету радіоелектроніки, Одеського державного політехнічного університету, і т. ін. В крайньому випадку, можуть бути залучені працівники організацій, комп'ютери яких піддаються вторгненню (наприклад при комп'ютерному шахрайстві), за умови їх непричетності до ситуації, яка розслідується. Стримуючим фактором в таких ситуаціях є те, що залучення спеціалістів до розслідування комп'ютерних злочинів, особливо які працюють в організаціях та підприємствах приватної форми власності, потребує значних матеріальних затрат на оплату їх послуг.

Підсумовуючи, необхідно підкреслити, що для здійснення якісного забезпечення розслідування комп'ютерних злочинів необхідне комплексне використання спеціальних знань у всіх доступних формах та забезпечення правоохоронних органів достатньою кількістю відповідних спеціалістів.

Список використаної літератури

1. *Нокомонов В.А.* Глобализация информационных процессов и преступность / В.А. Нокомонов // Информационні технології та безпека: зб. наук. праць. — Вип. 1. — К., 2002. — С. 95–103.
2. *Захаров В.П.* Проблеми інформаційного забезпечення правоохоронних структур: навч.-практ. посібник / В.П. Захаров, В.І. Рудешко. — Л.: ЛьвДУВС, 2007. — 372 с.
3. *Гуцалюк М.В.* Координація боротьби з комп'ютерною злочинністю / М.В. Гуцалюк // Право України. — 2002. — № 5. — С. 121–126.
4. *Рижков Е.* Підготовка кадрів для оперативних підрозділів по боротьбі з комп'ютерною злочинністю / Е. Рижков. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.crime-research.ru/articles/Rizkov0104/>
5. *Бахин В.П.* Удосконалення форм використання науково-технічних досягнень у розслідуванні / В.П. Бахин, П.В. Цимбал // Проблеми удосконалення кримінального та кримінально-процесуального законодавства: межвуз. зб. наук. праць. — К.: УАВС, 1993. — С. 112–122.
6. *Щербаковский М.Г.* Судебные экспертизы: назначение, производство, использование / М.Г. Щербаковский // Судебные экспертизы: назначение, производство, использование: учеб.-практ. пособие. — Харьков: Эспада, 2005. — 544 с.

Резюме

Рассмотрев в статье ряд проблем, связанных с технико-криминалистическим обеспечением раскрытия компьютерных преступлений, можно сделать вывод о позитив-

ных изменениях, которые происходят в обеспечении этого направления деятельности правоохранительных органов, что в значительной мере это связано с возможностями использования в уголовном производстве знаний специалистов.

Summary

We considered different problems of technical-forensic supply of computer crime detecting in article and concluded positive changes in this law enforcement agency line of activity. It depends of expert knowledge using in criminal process especially.

**О.А. Буханченко, канд. юрид. наук,
заст. начальника відділу
Є.В. Мамонов, ст. експерт-вибухотехнік**

ДНД експертно-криміналістичний центр МВС України

А.Г. Буханченко, викладач

Державний юридичний інститут МВС України

КРИМІНАЛЬНІ ВИБУХИ В УКРАЇНІ

Проаналізовано стан наукових досліджень за даною проблемою. Визначено шляхи надходження вибухових матеріалів до незаконного обігу. Запропоновано ряд заходів, що направлені на припинення проявів міжнародного тероризму як на світовому, так і на національному рівнях.

Науковий інтерес до проблеми кримінальних вибухів в Україні останнім часом посилюється. Це обумовлено тим, що вибухи як форма збройної чи інформаційної боротьби, навіть маючи асиметричний характер, є найефективнішою формою не просто опору, а й сучасної війни. Таким прикладом є вибухи, що сталися 27.04.2012 р. у місті Дніпропетровську.

Нині застосування вибухових пристроїв є фактором глобального значення, з яким змушена рахуватися влада як у внутрішній, так і у зовнішній політиці. Тому боротьба з терористичними актами належить до одного з важливих і пріоритетних напрямів діяльності правоохоронних органів [1].

Застосування вибухових пристроїв на території України стає традиційним інструментом залякування населення та має суттєвий вплив на психіку людей. Вибух як інструмент для досягнення мети має успіх саме там, де є багато незадоволених життям, нещасливих, нереалізованих особистостей, там, де суспільні відносини, політичні режими, традиційні цінності не дають особі самоактуалізуватися.